

УДК 37.012:371.14

*Ганна Коліжук,
аспірант кафедри педагогіки та управління освітою
Донецького національного університету*

МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто системний підхід в управлінні процесом стимулювання розвитку професійної компетентності вчителя початкової школи; розроблено та теоретично обґрунтовано авторську науково-методичну систему стимулювання розвитку професійної компетентності вчителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій в процесі післядипломної освіти; описано п'ять її компонентів: мотиваційно-цільовий, змістовий, методичний, організаційно-діяльнісний та рефлексивно-результативний. Мета статті полягає в необхідності розкрити та обґрунтувати сутність і компонентну структуру цієї моделі.

Ключові слова: *система, модель, моделювання, професійна компетентність, система післядипломної освіти, інформаційно-комунікаційні технології.*

В статье рассмотрен системный подход в управлении процессом стимулирования развития профессиональной компетентности учителя начальной школы; разработана и теоретически обоснована авторская научно-методическая система стимулирования развития профессиональной компетентности учителей начальных классов средствами информационно-коммуникационных технологий в процессе последипломного образования; описаны пять ее компонентов: мотивационно-целевой, содержательный, методический, организационно-деятельностный и рефлексивно-результативный. Цель статьи заключается в необходимости раскрыть и обосновать сущность и компонентную структуру этой модели.

Ключевые слова: *система, модель, моделирование, профессиональная компетентность, система последипломного образования, информационно-коммуникационные технологии.*

In this article it is discussed a system approach in managing of the process of stimulating the development of the professional competence of primary school teachers; it is proposed the system, which is stimulating the development of the professional competence of teachers in the elementary school in the system of postgraduate education by means of information and communication technologies, it is described the motivational-targeted, semantic, methodical, organizational and militant and reflexive-productive components, which are closely linked with each other; it is suggested to use method of modeling in

developing of the aforementioned model as the most correct. The goal of the article is to disclose the system model development of professional competence of teachers in primary school by means of information and communication technologies in the process of postgraduate education and to substantiate the essence and component-based structure of this model.

Key words: *system, model, modeling, professional competence, system of postgraduate education, information and communication technologies.*

Вимоги сучасного суспільства до післядипломної педагогічної освіти в умовах змін та оновлення, що відбуваються в освітній системі, зумовлюють необхідність підвищення ефективності стимулювання розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи у післядипломний період, зокрема, засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є розробка науково-обґрунтованої системи процесу, що аналізується. Пошук шляхів створення моделі системи стимулювання розвитку професійної компетентності вчителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій в процесі післядипломної освіти зумовив необхідність застосування системного підходу.

Системний підхід відкриває можливість пояснення взаємовідношення між частиною й цілим, сприяє об'єднанню у загальну систему ключових понять різноманітних – вже відомих та нещодавно отриманих – наукових фактів, встановленню загальної закономірності для різних за суттю класів явищ. Його головна характеристика – це розгляд частини як елемента цілого (частини) у всіх взаємовідношеннях та їх інтеграція в ціле.

Вивченням педагогічних систем займалися: Ю. Бабанський, І. Бех [1], Л. Даниленко [2], Г. Єльнікова, Н. Клокар, Н. Кузьміна, В. Луговий [4], В. Олійник, О. Савченко [5], О. Сухомлинська та ін. Реалізація системного підходу відносно педагогічних систем пов'язана з такими поняттями, як «система», «структура», «елемент» (компонент). Кожен об'єкт має бути розглянутий як система, а кожний елемент (складова) системи може мати своє функціональне призначення у взаємодії з іншими її елементами. Система, як стверджують Т. Шамова, П. Третьяков, Н. Капустін, являє собою не просто сукупність елементів визначеного виду, а сукупність взаємопов'язаних, взаємодіючих між собою елементів, де спосіб їх зв'язку називається структурою [8, с. 219].

Мета статті полягає в необхідності розкрити модель системи розвитку професійної компетентності вчителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій у системі післядипломної освіти та обґрунтувати сутність і компонентну структуру цієї моделі.

Системний підхід в управлінні процесом стимулювання розвитку професійної компетентності вчителя початкової школи важливий з кількох причин:

- 1) управління професійно-особистісним розвитком вчителя

початкових класів є складною системою, яка може бути описана через системні категорії, компоненти;

2) без системного аналізу неможливо розробити теоретичну модель стимулювання розвитку професійної компетентності педагога;

3) системний аналіз є як способом пізнання системи стимулювання, так й інструментом організації цієї системи як складної системи з розгалуженнями внутрішніх та зовнішніх зв'язків, які заходяться в динамічному розвитку;

4) кожен компонент системи стимулювання розвитку професійної компетентності педагога є певною мінісистемою, яка являє собою сукупність різноманітних процесів розвитку;

5) розгляд вчителя початкової школи з позиції системного підходу дає можливість визначити його як особистість у ролі складної, багатоаспектної, функціональної системи, яка розвивається. Їй притаманні такі ознаки, як: цілісність складових компонентів; інтегративність якостей; цілеспрямованість, що забезпечує рух та розвиток елементів та системи загалом; функціональність, що від якої залежить активність, дієвість; організаційна структурність, що цементує взаємозв'язки між компонентами системи; комунікативність, що сприяє зв'язку з навколишнім середовищем; ієрархічність, що передбачає впорядкованість елементів; результативність, що вміщує в собі наслідок, ефект активності (дієвості).

Вищевикладені положення були взяті нами за основу при моделюванні процесу стимулювання розвитку професійної компетентності вчителя початкової школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій у системі післядипломної освіти.

У сучасній педагогічній науці широко розповсюджений метод моделювання, який тісно пов'язаний з системним підходом до об'єкта, що вивчається та використовується для вивчення внутрішніх і зовнішніх зв'язків об'єкта дослідження.

Під поняттям «модель» розуміють уявну або матеріальну систему, яка при відображенні або відтворенні об'єкта дослідження може замінювати його настільки, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт [7, с. 336].

Система освіти в Україні зазнає постійних змін, не виключенням є і сфера післядипломної педагогічної освіти. Ці зміни стосуються як змісту, так і структури, мають глибинний, а не поверхневий характер і потребують розв'язання низки проблемних питань, зокрема проблеми підвищення професійної компетентності вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно вдосконалює свою фахову майстерність та активно впроваджує інформаційно-комунікаційні технології у навчально-виховний процес. Саме такий педагог і є запорукою підвищення якості освіти країни.

Якість освіти залежить від багатьох факторів, зокрема: кадрового потенціалу навчального закладу, його матеріально-технічного та навчально-методичного забезпечення, системи управління тощо. Однак, за нашим

концептуальним уявленням, провідним все ж таки є професійний рівень педагогічних кадрів, які в свою чергу впливають на інші фактори, що в кінцевому рахунку визначає рівень якості освіти.

Враховуючи актуальність забезпечення якості післядипломної педагогічної освіти, вважаємо, що модель розвитку професійної компетентності педагога повинна сприяти створенню організаційно-педагогічних умов для ефективного здійснення даного процесу; підвищенню його рівня, забезпеченню якості підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах системи неперервної освіти.

Нами розроблено та теоретично обґрунтовано авторську науково-методичну систему стимулювання розвитку професійної компетентності вчителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій в процесі післядипломної освіти, яка передбачає поєднання п'яти компонентів: мотиваційно-цільового, змістового, методичного, організаційно-діяльнісного та рефлексивно-результативного.

Мотиваційно-цільовий компонент включає мету, завдання організаційного та мотиваційного плану. Функціями даного компоненту є висвітлення близьких та далеких цілей та завдань стимулювання розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи; сприяння формуванню у педагогів мотивів професійного самовдосконалення у сфері використання інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях. Мета – це те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль [7]. Відповідно, метою запропонованої системи є забезпечення розвитку цілісної професійної компетентності вчителя початкової школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Для досягнення мети, нами сформульовано ряд завдань, які ми розглядаємо як «наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи» [6]:

1. Сприяння оволодінню педагогами як особистісними цінностями знаннями про ІКТ і способами їх використання в освітньому процесі та в цілях професійного саморозвитку.

2. Включення педагогів у процес професійного саморозвитку на основі інформаційно-комунікаційних технологій.

3. Здійснення педагогічного супроводу і моніторингу процесу професійно-педагогічного вдосконалення вчителів початкової школи на інформаційній основі.

Мотиваційний складник системи передбачає забезпечення мотивації професійно-педагогічного саморозвитку на основі знань про нього та інформаційно-комунікаційних технологій як самоцінних та деталізується наступними завданнями:

1. Формування у слухачів особистісного сенсу підвищення рівня цілісної професійної компетентності засобами ІКТ.

2. Сприяння виникненню у слухачів актів цілепокладання у напрямі розвитку цілісної професійної компетентності на основі оволодіння знаннями про ІКТ.

3. Формування установок на:

- а) підвищення інформаційно-комунікаційної грамотності;
- б) використання ІКТ в цілях професійної самоосвіти і самовиховання як засобів професійно-культурного розвитку.

Функція змістового компоненту – бути носієм пов'язаних з ІКТ цінностей змісту професійних компетентностей. Даний компонент відображає сукупність компетентностей на самоцінному рівні, а саме:

1. Готовність до орієнтації в інформаційному просторі з метою пошуку результатів останніх психолого-педагогічних досліджень, значущих для модернізації змісту і технологій навчання та виховання учнів.

2. Здатність до використання ІКТ в цілях проектування і організації навчальних занять.

3. Здатність до презентації результатів власного науково-методичного пошуку на різних семінарах і конференціях.

4. Готовність до розкриття можливостей ІКТ для організації позаурочної діяльності учнів за інтересами.

5. Здатність до активного включення учнів у процес організації тематичних вечорів, виховних годин та інших заходів.

6. Готовність до опертя на ІКТ в цілях оновлення методів, форм і засобів навчально-виховного процесу початкової школи.

7. Здатність реалізовувати можливості пакету програм MS Office, інших педагогічних програмних засобів та Інтернет-ресурсів для створення власних технологій та методик навчання і виховання.

Методичний компонент системи передбачає форми, методи та способи стимулювання професійної компетентності вчителя початкової школи. Основна функція даного компоненту – розкриття можливостей процесуального аспекту системи стимулювання професійної компетентності вчителя початкової школи.

Функціонування презентованої системи передбачає реалізацію таких етапів:

1. Діагностико-пропедевтичний.
2. Інформаційно-пізнавальний.
3. Діяльнісно-творчий.
4. Рефлексивно-корекційний.

Мета I етапу – постановка мети, визначення завдань діяльності, основних термінів та понять. Мета II етапу – усвідомлення мети діяльності та пошук способів її реалізації. Мета III етапу – використання набутих знань в незмінних, чітко визначених ситуаціях. Мета IV етапу – творче використання набутих знань в змінних умовах.

Нами передбачено основні форми реалізації системи:

1. Дистанційне консультування засобами ІКТ (надання он-лайн допомоги з питань використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі початкової освіти за допомогою e-mail-листування, Skype-технологій, засобами соціальних мереж, у телефонному режимі тощо).

2. Модернізовані традиційні форми підвищення кваліфікації на мультимедійній основі (використання ноутбуків та мультимедійних проекторів з метою унаочнення навчально-виховного процесу системи післядипломної педагогічної освіти; робота з педагогічним програмним забезпеченням та освітніми он-лайн ресурсами за системою «1 слухач – 1 комп'ютер»; ознайомлення з роботою інтерактивних дошок, їх видами та особливостями та ін.).

3. Контрольно-оцінювальні процедури успішності професійного розвитку вчителів у системі он-лайн (анкетування, діагностування, збір та аналіз результатів за допомогою системи Google Forms).

4. Самостійна робота за напрямками:

а) самопізнання і організація професійної самоосвіти на комп'ютерній основі;

б) підвищення інформаційно-комунікаційної грамотності за програмою Академії неперервної освіти.

Методи стимулювання:

Інтересу до розвитку цілісної професійної компетентності засобами ІКТ:

- використання професійно-діяльнісних ігор на комп'ютерній основі;

- дискусії щодо інновацій в освіті та ролі ІКТ в оновленні змісту і методик навчання і виховання учнів;

- підвищення стимулюючого впливу змісту навчального матеріалу.

2. Процесу самоорганізації розвитку професіоналізму засобами ІКТ:

- накреслення близької і далекої перспективи особистісно-значущих результатів самоорганізації розвитку професіоналізму;

- включення слухачів у процес розробки завдань-самозобов'язань в аспекті підвищення професіоналізму засобами ІКТ;

- презентація кращих програм самоорганізації професійно-педагогічного розвитку засобами ІКТ;

- проведення конкурсів проектів самоорганізаційної роботи слухачів у напрямі професійного розвитку засобами ІКТ.

3.Обов'язку та відповідальності за результати професійного самовдосконалення:

- педагогічні вимоги щодо розвитку власної професійної компетентності;

- вправи на використання ІКТ у навчально-виховній діяльності;

- заохочення (дипломи, грамоти, подяки, пошана з боку педагогічного колективу, моральні стимули та ін.);

- створення професійних ситуацій духовно-морального характеру.

Серед способів професійно-розвивальної діяльності засобами ІКТ ми виділяємо наступні групи:

1) самоосвітньої та самовиховної діяльності.

2) процесу використання Інтернет-ресурсів у професійно-розвивальних цілях.

3) педагогічної творчості на основі ІКТ.

4) шляхів підвищення ефективності педагогічної взаємодії засобами ІКТ.

Організаційно-діяльнісний компонент, основна функція якого – забезпечення системності в організації професійно-розвивальної діяльності освітян засобами інформаційно-комунікаційних технологій, передбачає наступні принципи:

1. Принцип цілісної спрямованості оволодіння інформаційно-комунікаційною грамотністю на розвиток професійної компетентності передбачає забезпечення зміни поведінкової позиції педагога з імпульсивного (інтуїтивного) на цілеспрямований (свідомий) рівень процесу оволодіння інформаційно-комунікаційними технологіями.

2. Принцип педагогічного проектування розвитку професійної компетентності вчителя початкової школи засобами ІКТ полягає в якомога повнішому і точному прогнозуванні і передбаченні шляхів використання інформаційно-комунікаційних технологій вчителем початкової школи як засобів стимулювання розвитку їх професійної компетентності.

3. Принцип стійкості об'єктивного зв'язку кількості і якості виробленої педагогічної продукції з інформаційно-комунікаційною грамотністю ґрунтується на законах діалектики та полягає у єдності і взаємозалежності двох філософських категорій. Даний принцип передбачає якісно-кількісну визначеність (міру) інформаційно-комунікаційної грамотності педагога на основі постійного створення та вдосконалення педагогічної продукції.

4. Принцип індивідуально-варіативного характеру стимулювання розвитку професійної компетентності на основі оволодіння ІКТ полягає в урахуванні індивідуального темпу розвитку особистості; рівня знань, умінь та навичок у роботі з інформаційно-комунікаційними технологіями; цілей; інтересів та ін. у процесі розвитку власної професійної компетентності.

5. Принцип зумовленості прогностичності вільного володіння педагогом фахом на рівні творчості, його інформаційно-комунікаційна грамотність. Вільне володіння педагогом різноманітними засобами інформаційно-комунікаційних технологій, творчий підхід до створення навчально-методичних матеріалів за допомогою педагогічного програмного забезпечення та он-лайн ресурсів передбачається після успішного проходження вчителем спецкурсу «Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі».

Рефлексивно-результативний компонент складається відповідно з блоку рефлексії та блоку результату системи. Рефлексивний блок складається з:

1. Рефлексія поточних станів саморозвитку професійної компетентності інформаційно-комунікаційними засобами.

2. Рефлексія рівнів розвитку цілісної професійної компетентності за результатами виконання завдань самозобов'язань.

У науково-методичній системі спрогнозовано результат, яким є підвищення рівня цілісної професійної компетентності вчителя початкових класів.

Ми прогнозуємо, що дієвість презентованої системи стимулювання розвитку професійної компетентності вчителів початкових класів засобами інформаційно-комунікаційних технологій в процесі післядипломної педагогічної освіти забезпечуватиметься її цілісністю та взаємозв'язком усіх її компонентів.

Таким чином, при побудові моделі системи розвитку професійної компетентності вчителів початкової школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій у системі післядипломної освіти нами виокремлені та охарактеризовані наступні її компоненти: мотиваційно-цільовий, змістовий, методичний, організаційно-діяльнісний, рефлексивно-результативний, що забезпечують розвиток цілісної професійної компетентності педагога.

З метою забезпечення умов для розвитку професійної компетентності вчителя початкової школи, доцільним є науково-методичний супровід педагога, що розглядається як система заходів міжкурсного періоду з метою професійно-особистісного розвитку педагогів у сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.
2. Даниленко Л. І. Наукові засади управління інноваційною діяльністю в системі освіти // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького педагогічного інституту ім. Г. Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2005. – С. 85–91.
3. Курлянд З. Н. Теорія і методика професійної освіти : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Т. Ю. Осипова, Р. С. Гурінта ін.; за ред. З. Н. Курлянд. – К. : Знання, 2012. – 390 с.
4. Луговий В. І. Інформація як чинник організації людини: теоретико-методологічний аспект / В. І. Луговий // Педагогіка і психологія : Науково-теоретичний та інформаційний журнал Академії педагогічних наук України. – 2011. – № 2. – С. 14–21.
5. Савченко О. Я. Якість початкової освіти: сутність і чинники впливу / О. Я. Савченко // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухолинського. Серія : Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 1.33. – С. 9–15.
6. Словник української мови: в 11 томах. – Том 3, 1972. – С. 40.
7. Словник української мови: в 11 томах. – Том 4, 1973. – С. 683.
8. Федірчик Т. Д. Розвиток педагогічного професіоналізму молодого викладача вищої школи (теоретико-методичний аспект) / Т. Д. Федірчик: монографія. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 448 с.